

BOSHLANG'ICH SINIF DARSLARIDA BERILGAN XALQ TOPISHMOQLARIDAN FOYDALANISH

Xilola Ibroximova To'xtasinjon qizi

*Farg'ona Davlat Universiteti maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti
boshlang'ich ta'lim va sport tarbiyaviy ish yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda xalq og'zaki ijod namunalaridan bo'lmish topishmoqlaridan foydalanish, shuningdek, topishmoqlarning o'quvchilar og'zaki nutqini rivojlantirishdagi ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *xalq og'zaki ijodi, topishmoq, fikrlash qobiliyati, nutq, mantiqiy tafakkur, solishtirish va qiyoslash, topishmoqning mazmuni, og'zaki aytish, esda saqlab qolish, xotira.*

Аннотация: *в этой статье содержится информация об использовании загадок, являющихся примерами фольклора, в развитии умственных способностей учащихся начальной школы, а также о важности загадок в развитии устной речи учащихся*

Ключевые слова: *фольклор, загадки, мыслительные способности, речь, логическое мышление, сравнения, значение загадок, запоминание, память*

Annotation: *this article provides information on the use of puzzles, which are examples of thinking skills of primary school students, and the importance of puzzles in the development of students' oral speech*

Keys word: *folklore, riddles, thinking skills, speech, logical, comparisons and comparisons, the meaning of riddles, speaking, memorization, memory.*

O'quv jarayonida ertaklar bilan bir qatorda topishmoq, tez aytishlardan keng foydalaniladi. Boshlang'ich sinf darsliklarida bir necha mavzularga va narsa-buyumlarga oid maqollar, topishmoq va tez aytishlar berilgan. Bular, albatta, o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantiradi.

Mantiqiy tafakkurni o'stirishda topishmoqlarga javob topish matematik masala, misol yechish bilan teng kuchga ega. Ba'zi o'quvchilar topishmoqlarga javob topishni ermak deb biladilar. Afsus, bunday o'ylashlari noto'g'ri. Chunki har bir topishmoq aytilganda o'quvchi aqlni ishga soladi, o'ylaydi, fikrlaydi.

Topishmoqlarni o'quvchilar solishtirish va qiyoslash yo'li bilan javobini topishga intiladilar. Topishmoq matnini o'qish orqali o'quvchilar avvalo, topishmoq janriga xos xususiyatlari o'rganadilar, to'g'ri o'qish malakasini egallab beradilar.

Topishmoq javobini topishda yashirin berilgan belgi, predmet, voqea-hodisalarga asosiy e'tiborini qaratadi. O'qituvchi, topishmoqni o'qiyotganda uni doskaga yozib qo'yadi yoki topishmoq yozilgan kartonni doskaga ilib qo'yadi. Topishmoqning mazmuni tushuntirib bo'lingach, uni o'quvchilar daftariga ko'chirib oladilar, o'quvchilar topishmoqning javobini topgach, uning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini topishmoq mazmuni va qo'shma ma'lumotlardan bilib oladilar. Topishmoqqa javob topish o'quvchini tetiklashtiradi, Charchagan vaqtda dam beradi. Ba'zi bir o'qish darslarini kuzatganimizda, juda ham zerikarli

o'tilganligiga guvoh bo'lganmiz. Shunday paytda, ya'ni o'quvchilarda zerikish, toliqishni sezganda "Topishmoq topish" o'yini o'tkazilsa, o'quvchilar tetiklashib, darsga qiziqishlari ortadi, hamda ular madaniy xordiq ham oladilar. Topishmoqlar 1-4 sinflarning savod o'rgatish, imlo va nutq o'stirishga doir darslarida o'rganiladi. Asosan, o'quvchilar 1-4 sinflarning o'qish va nutq o'stirish darslarida topishmoqlarni og'zaki aytish bilan o'z nutqlarini boyitadilar.

Masalan: "Alifbe" kitobidagi Rangi oppoq, qor emas, Yumshoqina par emas.

Topishmoqning mazmuni tushuntirilgach, javobni topish o'quvchilarga topshiriladi. "Paxta" javobini topishmoq matniga asosan to'g'riligi aniqlanadi. Topishmoq matni yordamida, javobni tekshirib bo'lingach, ifodali o'qish mashqi o'tkaziladi. Topishmoqni ifodali o'qishda uning mazmuniga e'tibor beriladi. Masalan, 2-sinf "o'qish kitobi"da mavzular bo'yicha berilgan topishmoqlarni ko'rib o'taylik. Bu topishmoqlarni o'qituvchi ifodali o'qib beradi, o'quvchilar bunda topishmoq mazmunini tushunib olishlari kerak. Har bir topishmoq o'qilgach, qisqacha chuhbat o'tkaziladi.

- Topishmoqda nimalar deyilgan?

- Qani, topishmoqni kim esda saqlab qoldi? kabi

Topishmoqda berilgan belgilariga qarab topishmoqning javobi topilgach, uning javobi tekshirib ko'riladi.

Oyog'i yo'q qochadi, Qanoti yo'q uchadi.

Bu topishmoqning javobini yozib qo'yiladi. Topishmoq javobi matn mazmuniga qarab tekshiriladi va o'quvchilar havroning xususiyatlari haqida ma'lumotga ega bo'ladilar.

Topishmoq matnida ayrim o'qilishida xatoga yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan holda ma'nosi tushunarsiz bo'lgan so'zlar ham uchrab turadi. Mana shunday so'zlar ustida ishlanadi.

Masalan: Kichkina dekcha, Ichi to'la mixcha.

Bu topishmoqda "dekcha" so'zining ma'nosiga o'quvchilar tushunmasligi mumkin, bundan dekcha

- quticha degan ma'noda berilgan deb tushuntiriladi.

Topishmoqlarni qayta o'qish orqali asosiy ma'noni bildirgan so'zlarni aniqlash juda ham muhim.

Masalan: Pak-pakana bo'yi bor, Etti qavat to'ni bor.

Bu topishmoqda yashirin predmetning asosiy ma'nosini bildirgan so'zlar "pak-pakana", "etti qavat to'ni" deb ko'rsatiladi. O'quvchilar topishmoqlarning yaratilishi tarixi haqida ham bilimga ega bo'lishi kerak. Xalqimiz o'z qilgan mehnatlari davomida, yashash tarzidan kelib chiqqan holda, tabiat hodisalarning kuzatib ulardan xulosa chiqarib, mana shunday topishmoqlar yaratganliklarini, hozirda esa fan texnikaning rivojlanishiga asosan ko'plab yangi topishmoqlar yaratilayotganini ma'lumot beradi. Topishmoq matnini o'qish davomida o'quvchilar she'riy va nasriy asarlarni o'qish metodikasi bilan ham tanishtirib boriladi. Ba'zi topishmoqlar she'riy uslubda yozilgan bo'ladi.

Masalan, 3-sinfda berilgan she'riy uslubdagi topishmoqlar shular jumlasidandir. Agar men sizga aytsam,

To'ni yashil beqasam.

To`ni ustida oq yo`l, Hosil sersuv, mo`l-ko`l. Yulduzchadek guli bor, Urug`i ichra qotor.

Chanqoqni bosar biling,
- Aytaylik, bu.....

Bunday topishmoqlarni o`quvchilargha mfodali qilib o`qish va yodlash mumkin. Topishmoqlarning javobini topish o`quvchilar uchun diqqatni bir joyga to`plab, o`ynashni talab qiladi. Bunda topishmoqlarda yashirin berilgan predmetni eslatish juda muhim. o`quvchilar uchun ba`zan topishmoqlarning javobini topish qiyinchilik tug`diradi. Bunday vaqtda o`sha predmetni ko`rsatish mumkin yoki bo`lmasa yashirin predmeni boshqa predmetlar bilan birgalikda ko`rsatilib, topishmoq matni o`qiladi.

O`quvchilar topishmoqda ifodalangan predmet xususiyatini berilgan predmetlar orasidan qidiradilar va mos kelganini topib topishmoqning javobi ekanligini tekshirib, ko`radilar.

Topishmoqlarni kartochkalarga yozib ham tarqatish mumkin, bunda o`quvchilarga topishmoqning javobini topishni aytiladi. o`quvchilar topishmoq javobini topishga kirishadilar va topgach, shu o`quvchi topishmoqni sinfga baland ovozda o`qib beradi, so`ng uning javobini aytiladi. Bu usul juda foydali bo`lib, sinfdagi hamma o`quvchilar e`tibor bilan topishmoqni eshitadilar, darsda osoyishtalik vujudga keladi, o`zlashtirmovchi o`quvchilarning fikralshga, darsda ishtirok etishlariga zamin yaratiladi.

Topishmoqning javobini topishni uyga vazifa qilib berish mumkin. Bunday holda o`quvchi qiynalsa, ota-onasi yoki aka-opalaridan yordam so`raydi. Kelgusi darsda bu topshiriqni o`qituvchi, albatta, tekshirishi lozim. o`tilgan mavzuni so`rash davomida topishmoq javoblari ham so`raladi. To`g`ri yoki noto`g`ri topilganligi o`quvchilar yordamida solishtirib tekshiriladi. o`quvchini baholash jarayonida topishmoqqa berilgan javoblar hisobga olinadi.

ADABIYOTLAR:

1. Shojalilov A., Toshmatova G., Matjonov S., Sariyev Sh. O`qish kitobi: 4-sinf uchun darslik. - Toshkent: O`qituvchi, 2002. - 336 b.

2. G`afforova T., Shodmonov E., Eshturdiyeva G. O`qish kitobi: 1-sinf uchun darslik.- Toshkent: Sharq, 2007.- 128 b.

3. Saidova, N. O. (2021). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ МУАССАСАСИНИНГ НАРХИЛ ЮШИ ГУРУНЛАРИДА ЕЛЕМЕНТАР МАТЕМАТИК ТАСАВВУРЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШИГА ОИД ИШЛАРИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ. *Academic research in educational sciences*, 2(11), 1612-1614.

4. Саидова, Н. О., & Рустамова, Ш. Ш. К. (2021). МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРДА МАТЕМАТИК ТУШУНЧАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(Special Issue 2), 290-293.

5. Saidova, N. O., & Yigitaliyeva, M. S. (2022). МАКТАБ ЮШИДАГИ БОЛАЛАРИНИНГ МАТЕМАТИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ. *Results of National Scientific Research*, 1(3), 53-59.

6. Saidova, N. (2022). BOLAJAK BOSHLANGICH SINIF OQITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING ORNI. *Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: Nazariy va amaliy izlanishlar*, 1(22), 4-7.

7. Olimovna, S. N. (2022). FORMATION OF QUANTITATIVE REPRESENTATIONS IN THE SECONDARY GROUPS IN PRE-SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(01)*, 58-60.

8. Olimovna, S. N. (2022). MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA HAR BIR YOSH GURUHIDA TEVARAK ATROFNI IDROK ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Results of National Scientific Research*, 1(1), 115-119.